

Høgskulen på Vestlandet

Bacheloroppgave

BSO321

Predefinert informasjon

Startdato:	09-02-2019 09:00	Termin:	2019 VÅR
Sluttdato:	23-05-2019 14:00	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	Bacheloroppgave		
SIS-kode:	203 BSO321 1 H 2019 VÅR		
Intern sensor:	(Anonymisert)		

Deltaker

Kandidatnr.: 301

Informasjon fra deltaker

Antall ord *: 9999

Egenerklæring *: Ja

Jeg bekrefter at jeg har Ja
registrert oppgavetittelen
på norsk og engelsk i
StudentWeb og vet at
denne vil stå på
vitnemålet mitt *:

Jeg godkjenner avtalen om publisering av bacheloroppgaven min *

Ja

Er bacheloroppgaven skrevet som del av et større forskningsprosjekt ved HVL? *

Nei

Er bacheloroppgaven skrevet ved bedrift/virksomhet i næringsliv eller offentlig sektor? *

Nei

Høgskulen
på Vestlandet

BACHELOROPPGAVE

Trygg tilknytning i fosterhjem

Secure attachment in foster care

Kandidatnummer: 301

Bachelor i Sosialt arbeid

Fakultet for helse- og sosialvitenskap

Institutt for velferd og deltaking

23.05.2019

Antall ord: 9999

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 10.

Abstract

This bachelor thesis discusses promotion of secure attachment for children up to school age when placed in foster care. The focus is directed towards how the foster parents themselves, and the child welfare services facilitates secure foster children. The thesis is based on literature study as the method. Theoretical perspectives of development, attachment and recognition are combined with research on the field to complement the discussion. The thesis is built on research that primarily considers both foster parents and child welfare services as pre-requisites for a successful placement promoting good development for the child. First, the discussion presents characteristics concerning foster parents, where the thesis underlines the importance of their ability to understand the child's needs to promote themselves as a secure base for the child. Thereafter, the thesis underlines the importance of the child welfare services guidance and follow-up of the foster families before and during the placement period. The guidance should aim to give the foster parents an insight in the role of foster caregiving and provide them with tools to understand the child's needs. Also, it is important to remember the many factors that affect a child's attachment, and even though all preconditions are present, it is not given that the child will attach securely.

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING.....	4
1.1 BEGRUNNELSE FOR VALG AV TEMA.....	4
1.2 PROBLEMSTILLING OG BEGREPSAVKLARING.....	5
1.3 RELEVANS FOR SOSIALT ARBEID SOM FAG OG YRKE.....	5
1.4 AVGRENSNING	6
1.5 BESVARELSENS OPPBYGNING	7
2. METODISK INNFALLSVINKEL: LITTERATURSTUDIE OG HERMENEUTIKK.....	7
2.1 METODE, HERMENEUTIKK OG LITTERATURSTUDIE	7
2.2 FREMGANGSMÅTE.....	8
2.3 KILDEKRIK, VALIDITET OG RELIABILITET	11
3. OPPGAVENS KONTEKST: BARNEVERNTJENESTEN OG FOSTERHJEM.....	12
3.1 BARNEVERNTJENESTEN	12
3.2 FOSTERHJEM SOM OPPVEKSTARENA	13
3.3 SAMVÆR	13
3.4 OMSORGSSVIKT, RISIKO- OG BESKYTTELSESAKTORER	13
3.5 NOU OM UTVIKLINGSSTØTTENDE TILKNYTNING	14
3.6 PRIDE OG CIRCLE OF SECURITY	15
4. TEORETISK RAMMEVERK.....	15
4.1 UTVIKLINGSTEORI	16
4.2 TILKNYTNINGSTEORI	16
4.3 TRYGG BASE OG INDRE ARBEIDSMODELLER.....	17
4.4 MARY AINSWORTH OG FREMMEDSITUASJONEN.....	18
4.4.1 <i>Former for tilknytning</i>	18
4.5 UTVIKLINGSSTØTTENDE TILKNYTNING OG TRANSAKSJONSMODELLEN.....	19
4.6 ANERKJENNELSESTEORI	20
4.6.1 <i>Anerkjennelsesformen kjærlighet</i>	21
4.6.2 <i>Anerkjennelsesformen solidaritet</i>	21
5. DRØFTING AV GRUNNLEGGENDE FORUTSETNINGER FOR TILKNYTNING I FOSTERHJEM.....	22
5.1 FOSTERBARNA SITT UTGANGSPUNKT	22
5.2 FOSTERFORELDRE OG DERES TILNÆRMINGSMÅTER.....	22
5.2.1 <i>Fosterforeldrenes sensitivitet</i>	25
5.3 HVORDAN KAN SOSIALARBEIDER OG BARNEVERNTJENESTE TILRETTELEGGE FOR TRYGG TILKNYTNING?	26
5.3.1 <i>Rekruttering- og matchingarbeid</i>	29
6. OPPSUMMERING.....	31
7. LITTERATURLISTE	32

1. Innledning

I besvarelsen tar jeg for meg temaet tilknytning, og diskuterer trygg tilknytning i fosterhjems plasseringer. Barn har medfødt atferd som søker nærhet til omsorgsperson, slik som eksempelvis gråt som utløser omsorgsatferd gjennom trøst fra mor eller far. Slik atferd inngår som en del av tilknytningsprosessen mellom barn og omsorgspersoner, og kvaliteten på samspillet avgjør hvordan barnet tilknytter seg til sine foreldre (Bowlby, 1988).

Når det eksisterer forhold i hjemmet som tilsier at barnet ikke kan bo der, blir barnevernet involvert. Noen ganger skjer en flytting av barnet, med fosterhjems plassering som tiltak (Bunkholdt & Kvaran, 2015). Dette får konsekvenser for samspillet og tilknytningen barnet har til sine biologiske omsorgspersoner, samtidig som relasjon til biologiske foreldre har en innvirkning på hvordan barnet inngår i samspillet og dermed tilknytter seg fosterforeldrene.

1.1 Begrunnelse for valg av tema

Temaet er altså tilknytning i fosterhjem, og gjennom studiet har jeg tilegnet meg kunnskap om viktigheten av tilknytning for barns utvikling. Jeg vil rette fokuset på tilknytningens påvirkning på emosjonelt og sosialt plan. Med emosjonelt plan menes her kompetanse til å forstå og regulere egne og andres følelser. Dette henger tett sammen med sosial kompetanse, som omhandler hvordan barn inngår i relasjoner med andre. Utvikling av svak emosjonell kompetanse innebærer ofte også svak sosial kompetanse (Kopp, referert i Kvello, 2015, s. 78).

Det er mange grunner til at tilknytning er fokusområde i barneverntjenesten. Tilknytningen påvirker utviklingsprosesser, og avhenger i stor grad av hvordan barnet behandles av omsorgsperson (Bowlby, 1988, s. 139). Fosterbarn er i større grad enn andre utsatt for utvikling av dårligere psykisk helse, fordi de har vært utsatt for omsorgssvikt og brudd i relasjoner (Bufdir, 2016). Trygg tilknytning kan likevel fremme gode utviklingsprosesser, og effektiviteten av dette kan også ses på et strukturelt nivå. Det kan forhindre vansker, slik at barna eksempelvis blir integrert i arbeidsmarkedet i voksen alder. Barn som opplever tilstrekkelig og utviklingsstøttende tilknytning oppnår gjerne gode relasjoner, trygg mestring og høy egenverd. Det er ikke dermed sagt at de får ukompliserte liv, men det er en god predikator på at personer med trygg tilknytning generelt har lavere risiko for å utvikle psykiske lidelser eller bli sosialt mistilpasset (Kvello, 2012, s. 124).

1.2 Problemstilling og begrepsavklaring

Med utgangspunkt i temavalg og refleksjonene mine over, har jeg formulert følgende problemstilling:

Hvordan kan fosterforeldre fremme trygge tilknytningsprosesser for sine fosterbarn?

For å konkretisere problemstillingen, har jeg formulert to underspørsmål. Forhold ved barnet selv er også sentralt, og vil trekkes inn underveis. Første underspørsmål omhandler hvilke forhold ved fosterforeldrene som er viktige, og hvordan de kan tilrettelegge for trygg tilknytning. Det andre underspørsmålet er hvordan sosialarbeidere i barneverntjenesten kan hjelpe å tilrettelegge for at fosterforeldre kan fremme trygg tilknytning for fosterbarn.

Det er nødvendig med begrepsavklaringer for å tydeliggjøre problemstillingen. Med fosterhjem menes her private hjem som tar i mot barn som trenger oppfostring fra andre enn biologiske foreldre etter beslutning fra barnevernet om å overta omsorgen (barnevernloven, 1992, §4-22). Samtidig skal de som velges som fosterforeldre være personer som anses å gi barna et trygt hjem, og kan løse oppfostringsoppgaven i samsvar med årsaker lagt til grunn og varigheten av opphold (barnevernloven, 1992, §4-22). Det finnes både statlige- og kommunale fosterhjem, men jeg vil ikke skille mellom disse ettersom besvarelsen ser på alle langvarige plasseringer.

Omsorgsovertakelse er når det fattes vedtak om at barnevernet skal overta omsorgen for et barn av ulike årsaker, eksempelvis ved mangler ved daglig omsorg, mishandling eller overgrep (barnevernloven, 1992, §4-12). Med trygg tilknytning i problemstillingsformuleringen menes psykologisk tilstand hos et barn som har forventninger til omsorgsperson som tilgjengelig og responsiv, selv om personen ikke er fysisk tilstede til enhver tid (Smith, 2017, s. 145).

1.3 Relevans for sosialt arbeid som fag og yrke

Det fremkommer i Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere at disse yrkesgruppene står overfor et samfunnsoppdrag i å bistå mennesker som trenger hjelp. Det skal gjøres gjennom å sikre menneskeverdige levekår og livskvalitet (Fellesorganisasjonen, 2015). Dette angår barn som lever i ugunstige familieforhold, og dermed er en viktig oppgave å tilrettelegge for gode forhold i fosterfamilie.

Lov om barneverntjenester har som formål å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling får nødvendig hjelp, omsorg og beskyttelse til rett tid (barnevernloven, 1992, §1-1). Med lovverket understrekes også relevansen for mitt prosjekt, hvor en del av det å sikre lovens vilkår, ligger i å opprette arenaer for trygg tilknytning og herunder god utvikling for barn. Sosialarbeidere er ofte ansatt i barneverntjenesten, og vil med dette både styres av etiske retningslinjer og lovverk som rammesettende for arbeidet barneverntjenesten utøver for utsatte barn og familier.

I 2017 fikk i underkant av 56 000 barn og unge hjelp fra barnevernet (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet [Bufdir], 2018). For mange er det tilstrekkelig med hjelpetiltak i hjemmet, men rundt 40% av disse barna ble plassert utenfor hjemmet. Av de 40%, ble igjen 75% plassert i fosterhjem. Type plassering utenfor hjem varierer etter barnets alder, men fosterhjems plasseringer er det vanligste for barn under 18 år (Bufdir, 2018). Barn plassert i fosterhjem har gjerne hatt utfordrende omsorgsbetingelser og opplevd brudd i tilknytningsrelasjoner. Sosialarbeidere må tilrettelegge for at disse barna får muligheten til å oppleve trygg tilknytning og relasjon til nye omsorgspersoner i fosterhjem.

1.4 Avgrensning

Barneverntjenesten, fosterhjem og tilknytning er store temaer med mye teori, kunnskap og forskning. For å snevre inn omfanget ved kombinasjonen av temaene, har jeg avgrenset meg til småbarn opp til skolealder. Dette begrunnes med at grunnlaget og den viktigste tilknytning skjer gjennom de første leveårene (Bowlby, 1988). Likeså må reparasjon av eventuelle tilknytningsvansker komme rett etter.

Samtidig ser jeg bort fra direkteplassering etter fødsel, og har som forutsetning at barna har bodd hos biologiske omsorgspersoner før plassering. Dette for at det skal være grunnlag for å se på utfordringen fosterforeldre står ovenfor i å skape ny base for trygg tilknytning. På samme måte snevrer jeg inn til å se bort fra slektsfosterhjem, hvor barnet plasseres hos eksempelvis besteforeldre. Dette fordi jeg vil ha fokus på nye relasjoner for både barn og fosterforeldre.

Jeg vil heller ikke gå inn på det kulturelle aspekt. Det er viktig å ta høyde for ulik kulturell bakgrunn i barnevernfaglig arbeid, men er ikke noe jeg vil fokusere på i besvarelsen annet enn at jeg er klar over viktigheten og innvirkningen av kulturelle forhold for tilknytning. Teorien

jeg anvender er utarbeidet i vestlig kontekst, og fokus vil dermed være på barn oppvokst i vestlige land.

1.5 Besvarelsens oppbygning

Besvarelsen er bygd opp med fem hovedkapitler med underkapitler. Først vil jeg presentere metode, samt hvordan metode er anvendt for å finne ulik forskning og litteratur. Videre vil jeg gi leseren en kontekst hvor jeg presenterer barneverntjenesten, samt fosterhjem som tiltak innen barnevernsarbeid. Fjerde kapittel er en presentasjon av relevant teori for å belyse formulert problemstilling, herunder hovedfokus på tilknytning- og anerkjennelsesteori. Femte kapittel er en drøfting av problemstillingen. Her problematiserer jeg både hvordan fosterforeldre og barneverntjeneste kan tilrettelegge trygg tilknytning, med særlig fokus på bevisstgjøring rundt fosterbarnets behov. Jeg vil anvende forskning, litteratur og teori i drøftingen.

2. Metodisk innfallsvinkel: litteraturstudie og hermeneutikk

I metodekapitlet presenterer jeg hva metode er, samt anvendt metode i prosjektet. Jeg vil også presentere viktig faglitteratur og forskning jeg har funnet gjennom prosessen. Forskningen jeg har funnet ser i hovedsak på fosterhjemsrelasjoner, og ulike forhold som virker inn på barnets tilknytning. Samtidig baserer den seg både på forhold ved fosterforeldre, men også hva de trenger fra barneverntjenesten for å tilrettelegge gode tilknytningsprosesser.

2.1 Metode, hermeneutikk og litteraturstudie

Det finnes mange ulike kunnskapsformer. Innen helse- og sosialfaglig arbeid møter en sammensatte utfordringer, hvor vurderinger og handlinger forutsetter ulik kunnskap (Thomassen, 2006, s. 26). Metode kan ses som en fremgangsmåte og middel til å løse problemer for å komme frem til ny kunnskap (Aubert, referert i Dalland, 2017, s. 51). Metoden er med dette redskapet en nytter i møtet med det som skal undersøkes. Det finnes ulike metoder til ulike formål, slik som å finne ny kunnskap, men også til å etterprøve allerede eksisterende kunnskap (Dalland, 2017, s. 39). Jeg skal finne eksisterende kunnskap i mitt studie av trygg tilknytning. Vitenskapelig kunnskap handler om å finne mest mulig sann kunnskap. Her er det hovedsakelig to kunnskapssyn for å forstå og forklare hva som menes med sann kunnskap. Positivismen, som den ene, har utgangspunkt i naturvitenskapelige tradisjoner og tar sikte på å forklare prosesser i samfunnet. Det andre kunnskapssynet er

hermeneutikk, med opphav i humanvitenskap. Her er formålet å forstå fenomen inngående (Dalland, 2017, s. 39). Sistnevnte er relevant for denne besvarelsen, hvor humanvitenskapen tar sikte på å forstå snarere enn å forklare (Thomassen, 2006, s. 159).

Jeg ønsker å forstå fenomenet tilknytning og hvordan det påvirker hvordan barn gir mening til sin tilværelse. Innen humanvitenskapen finner en tolkninger hvor en søker å forstå en selv og andre, og slik vitenskapelig ”forståelsestolkning” omtales gjerne som hermeneutisk (Thomassen, 2006, s. 160). Hermeneutikk og fenomenologi brukes både separat og sammen. Hermeneutikken innebærer en fortolkningslære, hvor hensikten er å søke mening, eller forklare noe som tilsynelatende er uklart. Fenomenologi handler om læren om fenomenene, hvor fenomen er det som oppfattes av sansene. Utgangspunktet for forståelse her er menneskeheten og hvordan mennesker erfarer verden fra eget perspektiv (Thomassen, 2006, s. 160). Dermed handler hermeneutikken om å fortolke meningsfulle fenomener og beskrive det slik at en forstår det, slik som hvordan og hvorfor trygg tilknytning er viktig. Når en snakker om meningsfulle fenomener, handler det om at de må fortolkes for å forstås (Dalland, 2017, s. 45). I mitt prosjekt skal jeg forsøke å forstå og tolke den mening fosterforeldre legger i sitt engasjement for å skape trygg tilknytning.

Metode handler altså om å beskrive veien og redegjøre for valg tatt underveis (Dalland, 2017, s. 54). Jeg skal gjøre en litteraturstudie, hvor jeg søker meg frem til sekundærdata i form av eksisterende kunnskap, forskning og teori for å svare på problemstillingen (Dalland, 2017, s. 207). Litteraturen besvarelsen baserer seg på inngår i det humanvitenskapelige perspektivet, hvor forskning, kunnskap og teori omhandler menneskelige fenomener i søken etter å forstå menneskelige relasjoner.

2.2 Fremgangsmåte

Jeg har brukt ulike søkemotorer for å finne faglitteratur og forskning som belyser problemstillingen. Det eksisterer mye forskning og litteratur på feltet, og jeg er innforstått med at det kan være forskning og litteratur som har gått meg forbi. Jeg har likevel forsøkt å finne relevant litteratur, og når det gjelder inklusjons- og eksklusjonskriterier har jeg sett bort fra litteratur og forskning på direkteplasserte ved fødsel. For å sikre validiteten har jeg også satt kriterium om fagfellevurderte artikler. Validitet handler om gyldighet og resultatenes grad av overførbarhet til eget prosjekt (K. Halvorsen, 2002, s. 43). Jeg har søkt etter både kvalitativ og kvantitativ forskning. Dette fordi en får ulik informasjon, hvor kvantitativ forskning gjerne

er strukturerte intervjuer og spørreskjema som gir målbare resultater, og kvalitative er ustrukturerte intervjuer og observasjoner som utsier noe om individers egenskaper (K. Halvorsen, 2002, s. 84). Kvalitativ forskning på tilknytning kan ses å inngå i det hermeneutiske perspektivet, hvor hensikten er å forstå fenomen. For å belyse problemstillingen, har jeg vært ute etter både egenskaper og tallfestede resultat.

Før jeg redegjør for forskningen, vil jeg trekke frem relevant litteratur jeg hadde kjennskap til på forhånd. En primærkilde jeg har brukt til inspirasjon, teori og drøfting om tilknytning er John Bowlby sin bok "A Secure Base" fra 1988. Samtidig har jeg funnet teori i "Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid" av Vigdis Bunkholdt og Inge Kvaran fra 2015, og "Barn i risiko: Skadelige omsorgssituasjoner", 2015 av Øyvind Kvello. Samtidig har jeg brukt rapporten "Metoder som kan styrke tilknytning mellom fosterbarn og fosterfamilie" fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Bufdir, fra 2016.

På Google Scholar søker en i mange akademiske tidsskriftbaser (Høgskulen på Vestlandet [HVL], u.å.). Ved et avansert søk på "trygg tilknytning" + "fosterbarn", og datering 2005 til 2019, fikk jeg 134 treff. Jeg valgte årstallene ut fra min forståelse av feltet, som under utvikling over tid. Av resultatene vekket den første artikkelen oppmerksomheten min, "Tilknytning mellom fosterbarn og fosterforeldre: et behandlingsperspektiv" fra 2007 av Teija Anke. Ved gjennomlesning kom jeg over forskningsteamet, Mary Dozier og Chase Stovall, som har vært særlig interessert i å undersøke tilknytning i fosterhjemsomsorg. Forskningsteamet hadde jeg også merket meg fra andre litteraturlister. Jeg foretok nytt avansert søk på "Mary Dozier" + "Chase Stovall" som forfattere, og fikk åtte resultater. Jeg fant en forskningsartikkel av Mary Dozier, Chase Stovall, Kathleen E. Albus og Brady Bates fra 2001. Tittelen er "Attachment for Infants in Foster Care: The Role of Caregiver State of Mind", og omhandler sammenhengen mellom tilknytningskvaliteten til spedbarn plassert mellom fødsel og 20 måneders alder, og fostermødrenes egen tilknytning. Det er en kvalitativ studie, hvor de anvender fremmedsituasjonen, som jeg forklarer senere, for å avdekke tilknytningskvaliteten til fosterbarnet. Samtidig brukte de Adult Attachment Interview, som er et ustrukturert kvalitativt intervju, for å avdekke mødrenes egen tilknytning (Dozier et al., 2001). Forskningen var altså relevant for å se faktorer ved fosterfamiliene som kan påvirke tilknytningskvaliteten.

I artikkelen av Teija Anke, ble det videre presentert studier på behandlingsmetoder hos barn

med tilknytningsvansker. Jeg fant en studie av Alicia F. Lieberman fra 2003, og foretok et avansert søk på Google Scholar. Jeg søkte på forfatter, "Alicia Lieberman", "treatment" som første ordet i tittelen, og datering til "2003". Jeg fikk tre treff, hvorav én var studien, "The treatment of attachment disorder in infancy and early childhood: Reflections from clinical intervention with later- adopted foster care children". Det er en kvalitativ observasjonsstudium av 83 hjem med barn adoptert mellom 10 og 43 måneders alder, hvor fosterforeldrene søkte hjelp grunnet bekymring for barnets tilknytning. Gjennom ustrukturerte sesjoner med samtaler og observasjoner evaluerer Lieberman familiene, og tar for seg kjennetegn i relasjoner i foster- og adoptivfamilier hvor barnet har tilknytningsvansker. Funnene blir presentert i drøftingen. I Norge er det lav forekomst av adopsjon når barn bor i fosterhjem. Likevel, blir det i utredning av et ekspertpanel, som vil presenteres grundigere senere, anbefalt adopsjon som større satsingsområde ved langsiktige plasseringer (NOU 2012: 5). Jeg anser dermed studien relevant, selv om adopsjon per dags dato blir lite praktisert i Norge. Dessuten har jeg til hensikt å se på langvarige plasseringer som kan tilsvare adopsjon i praksis.

Cinahl inneholder engelsk litteratur innen helse- og sosialfag (HVL, u.å.). Avansert søk på "Foster*" AND "Secure attachment" innen fagfelleverderte artikler ga 44 treff. Jeg kom over en forskningsartikkel fra 2014, av Gabler, Bovenschen, Lang, Zimmermann, Nowacki, Kliwer og Spangler med tittelen "Foster children's attachment security and behavior problems in the first six months of placement: associations with foster parents' stress and sensitivity". Det er en longitudinell studie, hvor en følger forskningsobjektene over tid (K. Halvorsen, 2002, s. 67). Studien omhandler 48 fosterbarn plassert mellom ni og 66 måneders alder, og primær fosterforelder. Fosterforeldrene besvarte kvantitative spørreskjema om eget sensitivitet- og stressnivå, og om fosterbarnets atferd. Kvalitative og ustrukturerte videoobservasjoner av fosterbarn-fosterforelder-interaksjonen ble også anvendt. Fosterbarnets tilknytningskvalitet og atferdsvansker ble sammenlignet med fosterforeldrenes sensitivitet og stress. Det er et metodetriangulert studie, som vil si at kvalitativ og kvantitativ metode kombineres for å få utfyllende resultat (K. Halvorsen, 2002, s. 101).

Oria er en søkemotor med samling av blant annet bøker og tidsskriftsartikler (HVL, u.å.). Med søkeordene "tilknytning" + "fosterhjem" fikk jeg 72 treff, og fant en bacheloroppgave fra 2016 med tittelen "Tilknytning i fosterhjem". Her fant jeg en norsk studie fra 2014, og fant kilden i litteraturlisten. Studien er av Heidi Jacobsen, Tord Ivarsson, Tore Wentzel- Larsen,

Lars Smith og Vibeke Moe, om ”Attachment security in young foster children: continuity from 2 to 3 years of age”. Det er en longitudinell, kvalitativ studie, og benytter fremmedsituasjonen for å avdekke tilknytningskvalitet. Studien sammenligner 60 fosterhjemsplasserte barn med 42 barn som bor hos biologiske foreldre, og ser på tilknytning ved 2- års alder, og senere ved 3- års alder.

2.3 Kildekritikk, validitet og reliabilitet

Å være kildekritisk handler om å redegjøre for litteraturen en har kommet frem til gjennom søk, og er grunnleggende for oppgavens faglighet og troverdighet (Dalland & Trygstad, 2017, s. 152). For å sikre dette, er det viktig å se på validitet, som omhandler gyldighet, samt at reliabiliteten, altså påliteligheten til kildene, er tatt i betraktning (K. Halvorsen, 2002, s. 43). Dette har jeg forsøkt ved å være etterrettelig og grundig både i søkeprosessen.

Jeg vil også påpeke kritikk ved prosessen og funnene. Dozier og medarbeidere (2001) forsker på tilknytning mellom fostermor og fosterbarn, og utelukker dermed kjønnsperspektivet. Dette svekker validiteten for mitt prosjekt, hvor Norge har et likestillingsperspektiv og det like gjerne er relevant å se på fosterfar. Jeg har likevel valgt å bruke studien ettersom det er et anerkjent forskningsteam, samt at funnene er relevant i mitt prosjekt for å se betydningen av egenskaper ved fosterforeldre. Studien til Gabler og medarbeidere (2014) er todelt med fosterbarnets tilknytningskvalitet og atferdsvansker, hvor jeg hovedsakelig benytter resultatene fra tilknytningsdelen. Jeg ser at jeg slik kan utelate funn og diskusjoner rundt fosterforeldrenes stress- og sensitivetsnivå innvirkende på fosterbarnet, men generelt konkluderer studien likt i begge delene. I tillegg ser de på tilknytning i en skala fra utrygg til trygg, heller enn å benytte de ulike tilknytningsformene slik jeg gjør i prosjektet. Dette utfordrer validiteten, og graden studiens funn kan overføres til mitt prosjekt. Likevel gir studien en forståelse av stress og sensitivitet som påvirkning på barnets tilknytning, og er relevant når jeg diskuterer fosterforeldre og hvordan de kan fremme trygg tilknytning.

Jeg vil også trekke frem kritikk til studienes overførbarhet til mitt prosjekt ved anvendelse av internasjonale studier, gjennomført i annen enn norsk kontekst. Både Dozier og medarbeidere (2001), samt Lieberman (2003) sine studier er amerikanske, og Gabler og medarbeidere (2014) arbeider innenfor tysk kontekst. Det er viktig å være bevisst at de arbeider innenfor

andre rammer, og jeg har slik forsøkt å trekke ut funnene jeg anser som relevant og overførbare til norsk kontekst. Det er hovedsakelig generelle funn om fosterforeldre-fosterbarn-relasjoner, hvor studiene ser på ulike utfordringer og hvilke fosterbarn som får trygg tilknytning.

3. Oppgavens kontekst: Barneverntjenesten og fosterhjem

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for barneverntjenesten som organisatorisk ramme, med vekt på sentrale oppgaver. Jeg vil også trekke inn fosterhjem og samværsordninger. Omsorgssvikt, beskyttelses- og risikofaktorer vil jeg videre redegjøre for. Deretter problematiserer jeg en utredning av hvordan tilknytning skal vektlegges i spørsmål om barnets beste. Sist, presenterer jeg PRIDE og COS som to sentrale metoder og verktøy innen barneverntjenestens arbeid.

3.1 Barneverntjenesten

Barnevernet utfører noen av de vanskeligste oppgavene i samfunnet, med ansvar for gode oppvekst- og utviklingsvilkår for barn og unge (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 18). Det medfølger et stort ansvar, hvor mange lover og retningslinjer rammer inn arbeidet. FN har vedtatt en barnekonvensjon hvor det inngår rettigheter for barn over hele verden (Barnekonvensjonen, 2003). Konvensjonen er inkorporert i norsk lov, hvor særlig artikkel 3 om prinsippet med hensynet til barnets beste er viktig. Dette fremkommer tydelig i barnevernloven §4-1 (1992), hvor det skal "(...) legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til barnets beste". Prinsippet skal være grunnleggende ved alle handlinger som angår barn, og er det mest sentrale i konvensjonen og barneverntjenestens arbeid (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 46).

Omsorg og oppdragelse er i hovedsak foreldre sitt ansvar. Likevel er ikke alltid foreldre i stand til å ivareta eget barn, og har behov for hjelp (Bunkholt & Kvaran, 2015, s. 18).

Barneverntjenesten skal først og fremst bidra til at barn kan bli boende hjemme hos biologiske foreldre gjennom ulike hjelpetiltak, men det kan forekomme at det ikke er tilstrekkelig for å sikre barnets beste. Da kan barneverntjenesten, med hjemmel i barnevernloven §4-12 (1992), overta omsorgen for barnet. Barnevernet vurderer blant annet om det er mangler ved daglig omsorg og om barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadet ved å bli boende under nåværende forhold.

3.2 Fosterhjem som oppvekstarena

Fosterhjem kan benyttes som plassering dersom det vurderes å være til barnets beste. Forskrift om fosterhjem (2003, §4) understreker at når det fattes valg av fosterhjem til det enkelte barn, skal hensynet til barnets beste vektlegges sterkt. Barneverntjenesten har ansvar i å avgjøre om fosterforeldrene har forutsetningene som trengs for å ivareta barnet og dets behov. Herunder skal en se på barnets egenart, formål ved plassering samt varighet, behov for samvær, og etnisk, religiøs, kulturell og språklig bakgrunn (Forskrift om fosterhjem, 2003, §4). Det finnes flere typer fosterhjem, hvor de har ulik plan for plasseringsvarighet og grad av oppfølging. Jeg vil ikke gå videre inn på de ulike, men generelt ha fokus på langvarige plasseringer. Det som uansett er felles for fosterhjemsbarn er at de i en periode har levd under ulike former for omsorgssvikt.

3.3 Samvær

Når det er vedtatt omsorgsovertakelse, har barn og biologiske foreldre rett på samvær, om ikke annet er bestemt etter barnevernloven §4-19 (1992). Formålet med samvær er opprettholdelse av kontakt mellom barn og foreldre, og å hjelpe barnet til å forstå hvorfor det ikke kan bo hjemme, samt å kjenne sin bakgrunn (Stang & Baugerud, 2018, s. 18). Hvor mye og hva slags kontakt det skal være påvirkes av mange faktorer, blant annet type omsorgssvikt og tenkt varighet av plassering. Ved langvarige fosterhjems plasseringer, slik jeg skal se på, er det relevant å se hvordan samvær kan virke inn på barnets tilknytning til fosterforeldrene.

3.4 Omsorgssvikt, risiko- og beskyttelsesfaktorer

Omsorgssvikt oppstår når barn ikke får tilstrekkelig omsorg fra foreldre, og omhandler betydelig svikt i å ivareta barnets grunnleggende behov. Det innebærer i større grad mangel på handling, motsatt av blant annet vold og mishandling som innebærer uheldig påføring av handling (Kvello, 2015, s. 213). Dette kan medføre at stimuleringen blir dårlig på enkelte områder, slik som barnets opplevelse av å bli beskyttet og fulgt opp. Dersom barnet blir utsatt for omsorgssvikt, kan konsekvensene være at det ikke utvikler sitt potensiale. Relevant for besvarelsen er det at der barn utsettes for omsorgssvikt, vil det innebære mindre grad av samspill mellom barn og foreldre, samt at kvaliteten på samspillet er mindre positiv med mindre engasjement (Kvello, 2015, s. 320).

Dette henger sammen med risiko- og beskyttelsesfaktorer. Risikofaktorer er en rekke forhold som øker faren for utvikling av psykiske- og sosiale vansker, eksempelvis ved eksponering for omsorgssvikt (Kvello, 2015, s. 246). Beskyttelsesfaktorer omhandler reduksjon av sannsynligheten for utvikling av vansker når utsatt for risikofaktorer, og kan eksempelvis være tilgang på gode omsorgspersoner (Kvello, 2015, s. 246). Noen har god utvikling til tross betydelige belastninger med mange risikofaktorer, såkalt resiliens. Det kan ses som god tilpasning til vanskelige livssituasjoner, og kobles gjerne til beskyttelsesfaktorer (Kvello, 2015, s. 242). Eksempelvis kan resiliensbegrepet benyttes om fosterhjemsplasserte barn og som ved god omsorg fra fosterforeldre kan tilpasse seg situasjonen og likevel oppnå aldersadekvat utvikling.

3.5 NOU om utviklingsstøttende tilknytning

Det biologiske prinsipp, som omhandler at barn helst skal vokse opp hos biologiske foreldre, har lenge vært rådende og sentralt i barneverntjenesten (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 29). De siste årene er det likevel blitt en diskusjon rundt hvorvidt prinsippet har fått for stor plass, og går på bekostning av å overholde prinsippet om barnets beste. Ofte har barn blitt boende under forhold som er sykdomsfremkallende, både på psykisk-, sosialt- og helsemessig plan, for å bevare det biologiske prinsipp (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 29). Dette kan en i barnevernfaglig arbeid stille spørsmålstegn ved når det blir destruktivt for barnas oppvekst og utvikling.

I 2012 gjorde et ekspertutvalg en utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet (NOU 2012: 5). Utvalget kom med en anbefaling om at utviklingsstøttende tilknytning skal være nytt prinsipp. Her vektlegges det tilknytning, samspill og relasjon mellom barn og omsorgspersoner som utviklingsfremmende for barnet heller enn utviklingsskadelig. Samtidig blir adopsjon fremhevet, særlig ved barn av ung alder hvor plassering vurderes å være livsvarig, for å i enda større grad satse på å skape god tilknytning. Utredningen er vektlagt i dagens barneverntjeneste, og er relevant for min besvarelse og hvorfor det er viktig å skape trygg tilknytning i fosterhjem. Nettopp for å fremme trygg tilknytning, vil jeg trekke frem to verktøy, PRIDE og COS.

3.6 PRIDE og Circle of Security

PRIDE, Parent Resources Information Development Education, er et opplærings- og utredningsprogram som skal sikre at potensielle fosterforeldre er egnet til den viktige oppgaven de står ovenfor (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet [Bufdir], 2016). PRIDE har to mål, hvor det skal bidra til å ruste familier til å mestre fosterforeldrerollen, samt fungere som hjelpemiddel i utvelgelsesprosessen av fosterforeldre (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 275). Tilknytning er en sentral del av opplæringen, hvor fosterforeldrene lærer sammenhengen mellom tilknytning og utvikling. Samtidig lærer de å se hvorfor mange fosterbarn kan oppleve tilknytningsvansker, og dermed hvordan fosterforeldrene kan tilrettelegge for trygg tilknytning som skaper grobunn for god utvikling (Bufdir, 2016, s. 15).

COS, Circle of Security, er relevant å trekke inn, og er et verktøy for å fremme trygg tilknytning mellom barn og omsorgspersoner. Hovedpoenget med COS er å vise hvordan barns omsorgsbehov varierer, og veilede omsorgspersoner i å møte disse behovene. Omsorgspersonene skal oppmuntre barnet til utforskning av omgivelsene, noe som er en god predikater på trygg tilknytning (Kvvello, 2015, s. 111). Dette kan knyttes til John Bowlby (1988) sin tanke om omsorgspersoner som trygg base for barnet, hvor barnet skal utforske, men alltid vite at de kan komme tilbake til foreldrene. For fosterforeldre som skal vise omsorg for barn som har opplevd brudd i tidligere relasjoner, vil COS kunne være både forebyggende og nyttig i veiledning (Bufdir, 2016, s. 35). Dette er relevant når jeg senere skal se hvordan sosialarbeidere og fosterforeldre kan fremme trygg tilknytning. Før jeg begynner på drøftingen av spørsmålene skal jeg gjøre rede for teoretisk rammeverk, som i særlig grad vil ta for seg tilknytningsteori og anerkjennelsesteori.

4. Teoretisk rammeverk

Teori kan anses som en forenkling av virkeligheten, hvor teorien uttrykker noe allment som øker forståelsen av et fenomen (Thomassen, 2006, s. 33). Gjennom besvarelsen vil jeg se på tilknytningsprosesser i fosterhjem, hovedsakelig ut fra et utviklings- og tilknytningsteoretisk ståsted. I dette kapitlet vil jeg overordnet presentere utviklingsteori, tilknytningsteori og anerkjennelsesteori for å få et forståelsesgrunnlag for senere drøfting.

4.1 Utviklingsteori

Utviklingsteori gir kunnskap om hvordan barn forandrer seg gjennom oppveksten, og innebefatter de forandringer som bringer barnet fremover (Gulbrandsen, 2017, s. 15). Lenge var teorier om modning, behov og stadier dominerende. Dette ble forankret i biologiske årsaksforklaringer, og dermed forutbestemmende for barnet. Barnet blir her oppfattet som uferdig, umodent og avhengig av beskyttelse (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 43). Nyere utviklingspsykologi viser at det er mange forhold, både sammen og separat, som har innvirkning på barns utvikling. Både biologiske og miljømessige forhold virker inn, og gjennom en kontinuerlig og gjensidig påvirkning mellom individ og miljø, utvikler barnet seg. Barnet påvirker sine omgivelser, hvor det utløser ulike reaksjoner fra omgivelsene i en såkalt transaksjonsmodell (Tetzchner, 2012, s. 29). Transaksjonsmodellen kommer jeg inn på ved redegjørelse av utviklingsstøttende tilknytning.

4.2 Tilknytningsteori

Tilknytningsteorien inngår som en del av barns utviklingsperspektiv. John Bowlby anses som tilknytningsteoriens opphavsmann, og nyere tilknytningsteori baserer seg i stor grad på hans arbeid (Smith, 2017, s. 140). Tilknytning handler om kvaliteten på det emosjonelle båndet mellom personer som er betydningsfulle for hverandre. Slik Bowlby (1988) formulerte teorien var det med utgangspunkt i relasjoner mellom barn og omsorgspersoner, hvor en tilknytningsperson formidler trygghet når barnet står i hverdagslige utfordringer. En snakker gjerne om at barnet danner tilknytning til sine omsorgspersoner, og ikke omvendt fordi et voksent menneske ikke er emosjonelt avhengig av barn for støtte og trøst. Et viktig poeng er derfor at barnet ikke får en tilknytning, men skaper den ut fra ulike behov og forutsetninger (Kvelling, 2015, s. 83-84).

Teoretikere og praktikere har lenge ansett barnets første leveår som spesielt kritiske, hvor barnet utvikler grunnleggende trygghet til omsorgspersoner. Her blir tilknytningsatferden organisert, som vil si at atferden aktiveres særlig når barnet er skremt eller har vondt (Bowlby, 1988, s. 31). Tilknytningsatferd refererer til alle former for atferd individer utviser for å oppnå og vedlikeholde nærhet til andre som er bedre rustet til å hankses med omverdenen, slik som omsorgspersoner (Bowlby, 1988, s. 29). Det er ikke i alle situasjoner slik atferd er fremtredende, men er gjerne å observere når barnet søker trøst og omsorg på grunn av smerte, sykdom eller andre skremmende situasjoner (Bowlby, 1988, s. 29-31).

4.3 Trygg base og indre arbeidsmodeller

Bowlby opererer med ulike begrep for å forklare barns tilknytning. Barnet er biologisk predisponert til å bruke sine tilknytningspersoner som det Bowlby (1988) omtaler ”trygg base”. Her vil barnet, med utgangspunkt i omsorgspersonene som trygg base, utforske verden, samtidig som det kan returnere tilbake til omsorgspersonene og vite at det møtes etter behov (Bowlby, 1988, s. 12). Det viktige i en slik rolle for omsorgspersoner er å være tilgjengelig, og ha intuitiv forståelse av barnets tilknytningsatferd. For barn som har opplevd trygg base, er lek, utforskning og aktiviteter med andre enn omsorgspersonene normal atferd, og ved tretthet eller ubehag vil de søke nærhet til omsorgsperson (Bowlby, 1988, s. 137).

”Indre arbeidsmodeller” er også nært knyttet til Bowlby. Gjennom barnets første leveår, vil barnet utvikle indre arbeidsmodeller på bakgrunn av interaksjon med omsorgspersoner, som senere vil etableres som innflytelsesrike strategier i møte med verden (Bowlby, 1988, s. 146). Indre arbeidsmodeller er mentale representasjoner av seg selv, andre og omgivelsene. Representasjonene kan ses som strategier barnet har for å beskytte seg selv i relasjon til sine omsorgspersoner (Bufdir, 2016, s. 20). Karakteristisk for trygt tilknyttede barn er at omsorgspersonen registrerer barnets signaler og handler deretter. Dette skaper gode indre arbeidsmodeller, med barnets positive forestillinger om seg selv og trygghet for at omsorgspersonene gir omsorg og beskyttelse i fremtiden. Motsatt er det for barn som utvikler utrygg tilknytning, og opplever sporadisk og ikke tilstrekkelig respons. Barnet kan utvikle indre arbeidsmodeller hvor det tviler på egen verd og ikke stoler på andres omsorg og beskyttelse (Bowlby, 1988, s. 146-150).

Indre arbeidsmodeller kan være styrende for barnets atferd, samt hvordan inngå i samspill (Kvvello, 2015, s. 86). Dette er relevant når jeg ser på sosial og emosjonell utvikling i forbindelse med tilknytningskvalitet. Barn med gode arbeidsmodeller vil forvente at omgivelsene rundt vil gi positiv oppmerksomhet og støtte, og oppføre seg deretter. Dette igjen, er atferd som vil utløse positive reaksjoner fra andre, og barnet får sin oppfattelse bekreftet. Barn med problematiske indre arbeidsmodeller, vil kanskje reagere med sinne eller avvising til omgivelsene. Det kan utløse negative reaksjoner hos andre, hvor barnet får bekreftet, og slik opprettholder problematisk indre arbeidsmodell (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 72). Jeg mener at det er viktig fosterforeldre er klar over slike prosesser om de skal reparere tilknytningsskader.

Et viktig poeng er at indre arbeidsmodeller ikke er fullstendig fastlåst når de er etablert. Barnet tilegner seg stadig nye erfaringer, som kan føre til endringer i arbeidsmodellene (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 72). I besvarelsen er det sentralt å se på barn som ikke har etablert god indre arbeidsmodell, og hvordan det gjennom fosterhjems plasseringer er mulig å endre en eventuell problematisk indre arbeidsmodell gjennom trygg tilknytning.

4.4 Mary Ainsworth og fremmedsituasjonen

Mary Ainsworth samarbeidet med Bowlby, og er også sentral innen utviklingen av tilknytningsteori. Hun er særlig kjent for arbeidet med ”fremmedsituasjonen” (Smith, 2017, s. 142). Fremmedsituasjonen innebærer observasjoner av omsorgsperson og barn, hvor barnet blir utsatt for flere stressende situasjoner (Killén, 2009, s. 119). Metoden muliggjør det å se hvordan barn organiserer atferd slik at de finner balanse mellom behov for trøst og ønske om omgivelsesutforskning. Gjentatt og økende stress aktiverer barnets tilknytningssystem, og dermed vil individuelle forskjeller i forventning til omsorgspersoner komme til syne (Smith, 2017, s. 143).

4.4.1 Former for tilknytning

På bakgrunn av fremmedsituasjonen utarbeidet Ainsworth og medarbeidere fire dimensjoner for å estimere tilknytningskvalitet. Barnets plassering i dimensjonene bestemmes av barnets aktivitet, hvor lang tid det tar før tilknytningsatferd utvises, samt hvor ofte og lenge den varer (Smith, 2017, s. 144).

Den første dimensjonen er trygg tilknytning. Når jeg gjennom besvarelsen søker å se hvordan tilrettelegge for trygg tilknytning, er denne dimensjonen ønskelig å oppnå. Barnet bruker omsorgspersonen som en trygg base for utforskning, og kjennetegnes av at de reagerer og gir uttrykk for å savne omsorgsperson når omsorgsperson forlater barnet (Smith, 2017, s. 145). Omsorgspersonene er gjerne kjærlige og aksepterende, som gjør barnet trygg på at det blir ivaretatt. Trygge barn vil ofte ha utvikling preget av gode relasjoner, trygghet på egen mestring og høy egenverd (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 72-75).

De neste dimensjonene er former for utrygg tilknytning. Disse er mest relevant for besvarelsen, hvor det gjerne foreligger utrygg tilknytning hos barn i fosterhjem. Utrygg og unnvikende tilknytning er den første av de utrygge. Omsorgsperson har vansker med å

akseptere barnets følelser, som fører til at barnet undertrykker eller fortrenger følelser (Kvello, 2015, s. 89). Barna utforsker mye, men reagerer lite på atskillelse fra omsorgsperson. Ved gjenforening ser barnet vanligvis vekk, bevisst unngår omsorgspersonen, eller stivner ved å bli løftet opp (Smith, 2017, s. 145).

Den tredje dimensjonen er utrygg og ambivalent tilknytning. Her er barnet urolig allerede når det entrer fremmede rom, og unnlater gjerne å utforske omgivelsene (Smith, 2017, s. 146). Omsorgsperson er periodisk emosjonelt utilgjengelig, noe som forsterker barnets signaler i søken etter respons. Disse barna er sårbare for ignorering, er vandt med å kreve behovsdekning, og blir dermed ofte oppmerksomhetskrevene (Kvello, 2015, s. 89).

De overnevnte dimensjonene er alle former for organisert tilknytning, selv om unnvikende og ambivalente er utrygge, men barnet har likevel utviklet strategi for tilknytning. I senere tid ble det avdekket en fjerde tilknytningsdimensjon, utrygg desorganisert tilknytning, fordi flere barn var vanskelig å plassere i en av de eksisterende dimensjonene (T. Halvorsen, 2018, s. 62). Denne skiller seg fra de andre tilknytningsformene i barnets mangel på strategi for å sikre nærhet og beskyttelse. Omsorgsperson er utilgjengelig, selv skremt, eller virker skremmende på barnet (Kvello, 2015, s. 89). Barnet er ikke i stand til å uttrykke behov, og utviser gjerne forvirrende atferd overfor omsorgsperson. Disse barna står særlig i fare for å utvikle problematferd i løpet av barndommen (Bufdir, 2016, s. 21).

Noen desorganiserte barn blir videre stilt med diagnosen ”reaktiv tilknytningsforstyrrelse”. Disse barna har lærevansker, både sosialt- og skolemessig, samt at de gjerne har kommunikasjonsvansker (Kvello, 2015, s. 100). Jeg vil ikke gå nærmere inn på dette, men se det som en del av desorganisert tilknytning. For å forstå utvikling av tilknytning, er det videre relevant å se på transaksjonsmodellen.

4.5 Utviklingsstøttende tilknytning og transaksjonsmodellen

Utviklingsstøttende tilknytning er forankret i tilknytningspsykologien. Det tar utgangspunkt i en transaksjonsmodell, hvor barns utvikling skjer i samspill med flere faktorer (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 70). I transaksjonsmodellen påvirker person og miljø gjensidig, individene endres over tid, og en kan ikke se individet som determinert av enten biologi eller miljø (Kvello, 2015, s. 23). I utviklingsstøttende tilknytning er det en kombinasjon av genetisk

utrustning, forhold under svangerskap og fødsel, samt erfaringer barnet gjør som er utviklingsfremmende eller utviklingshemmende. Samtidig er omsorgsgiver viktig, i den forstand at kvaliteten på omsorgen i stor grad er avgjørende for utviklingen (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 71).

Barnet bidrar selv i stor grad til sin utvikling ved å påvirke omsorgspersoner ulikt, og utløse forskjellig svar på omsorg. Modellen er biologisk i den forstand at barnet fra fødsel søker andre menneskers trøst og oppmerksomhet. Samtidig anses modellen ikke-biologisk ved at samspillet ikke nødvendigvis er mellom barn og biologiske foreldre, men kan være mellom ikke-biologiske omsorgspersoner, slik som i fosterhjemsrelasjoner (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 71). Utviklingsstøttende tilknytning vil i besvarelsen anvendes om viktigheten av samspill i fosterhjemsrelasjonen for tilknytningsprosessen.

Mentalisering er sentralt i transaksjonsmodellen og utviklingsstøttende tilknytning. Det omhandler oppmerksomt nærvær, som vil si psykisk tilstedeværelse her og nå, og er evnen til å se komplekst samspill mellom atferd og emosjoner hos seg selv og andre (Kvelling, 2015, s. 121). I fosterhjemsarbeid anser jeg det som viktig at omsorgspersonene kan sette seg inn i barnets behov. Derfor er det også relevant å se på foreldrestiler, og hvilke som er hensiktsmessige i fosterhjem.

Diana Baumrind (2012) presenterer ulike foreldrestiler, ettergivende, autoritative og autoritære. Autoritær foreldrestilen er aktuell for besvarelsen, hvor jeg anser egenskapene tilsvarende det fosterhjemsplasserte barn trenger for å utvikle trygg tilknytning. Disse foreldrene setter krav og regler for barnet, men er også aksepterende (Baumrind, 2012, s. 36). Videre, ser jeg på anerkjennelsesteorien, hvor det er viktig å være klar over betydningen av anerkjennelse for barnet og dets utvikling.

4.6 Anerkjennelsesteori

Axel Honneth sin anerkjennelsesteori bygger på filosofen Georg Hegel, som hevdet at mennesket utvikler seg gjennom andres anerkjennelse (Honneth, 2008, s. 13). Anerkjennelse gir svaret på hvem en selv er, og bidrar slik til identitetsutvikling. Honneth har videreformidlet dette, og presenterer tre elementære former for anerkjennelse (Skjefstad, 2012, s. 58). Disse er kjærlighet, rettigheter og solidaritet. Mennesker søker anerkjennelse

gjennom ulike former for sosiale fellesskap, såkalte interaksjonssfærer. Han skiller mellom privat, rettslig og solidarisk sfære. Hver av sfærene er igjen knyttet til tre forhold til selvet, som er selvtillit, selvrespekt og selvaktelse. Gjennom å møte anerkjennelse i de ulike sfærene, utvikler mennesket identitet og selvforståelse. Honneth hevder videre at for å forstå anerkjennelse er det nødvendig å være kjent med krenkelser, og knytter forholdene til selvet opp mot tre former for krenkelse; kroppslig krenkelse, nektelse av rettigheter og nedverdiggelse. Barn plassert i fosterhjem som tidligere har levd under omsorgssvikt, kan ha opplevd former for krenkelse og dermed ha et særlig behov for anerkjennelse (Skjefstad, 2012, s. 58).

Jeg vil gå inn på to av de tre anerkjennelsesformene, kjærlighet og solidaritet. Rettslig anerkjennelse er også viktig. Jeg vil ikke gå dypere inn på utover at det omhandler å få anerkjent rettigheter en har, hvor krenkelse innebærer nektelse av rettigheter på bakgrunn av eksempelvis tilhørighet i grupper (Honneth, 2008, s. 117).

4.6.1 Anerkjennelsesformen kjærlighet

Anerkjennelse handler her om gjensidig og ubetinget kjærlighet, hvor mennesker utvikler selvtillit og blir i stand til å leve med andre (Honneth, 2008, s. 104). Her handler krenkelse om tilbakeholdning, hvor dette påvirker følelse av trygghet, fysisk nærhet og grunnleggende selvtillit, slik som ved omsorgssvikt. Barn i fosterhjem har ikke nødvendigvis erfart kjærlighetsanerkjennelse, og det er viktig for fosterforeldre å gi dem dette for utvikling av barnets selvtillit. Et viktig poeng er at en ikke bare erkjennes ved å bli sett, men at en faktisk anerkjennes og blir møtt på en kjærlig måte som gir positiv utvikling (Skjefstad, 2012, s. 59-61).

4.6.2 Anerkjennelsesformen solidaritet

Solidaritets anerkjennelse omhandler å verdsette hver enkelt med egenskaper og ressurser av verdi for et fellesskap (Honneth, 2008, s. 131). Dette er en form for anerkjennelse en får gjennom fellesskap, både på individ- og kollektivt nivå. Når mennesker blir en del av sosiale fellesskap, hvor de blir sett og bidrar med sitt, har det betydning for hvordan en ser seg selv (Skjefstad, 2012, s. 64). Dette kan overføres til det å bli tatt opp som et familiemedlem i fosterhjem, hvor fosterbarnet kan oppleve anerkjennelse og positivt selvbilde gjennom å føle

seg verdifull i et fellesskap. Dette kan igjen ses i et fremtidsperspektiv, hvor slike erfaringer kan ha positiv effekt på hvordan barnet inngår i senere relasjoner.

5. Drøfting av grunnleggende forutsetninger for tilknytning i fosterhjem

Mange forhold spiller inn på hvordan tilknytningsprosesser ved fosterhjems plasseringer blir. Det er flere forhold ved barnet selv, samtidig som fosterfamilien og barneverntjenesten har en viktig rolle i tilrettelegging for barnets utvikling og tilknytning. I denne delen vil problemstillingens underspørsmål bli diskutert i lys av teori og forskning.

5.1 Fosterbarna sitt utgangspunkt

Barn sin utvikling på emosjonelt og sosialt plan påvirkes av mange faktorer, men tilknytning til omsorgsperson er en av de viktigste byggesteinene (Bufdir, 2016, s.18). Når jeg diskuterer hvordan fosterforeldre kan fremme trygg tilknytning, er det viktig å være klar over barns ulike forutsetninger. De har opplevd omsorgssvikt, noen har opplevd flere skifter av omsorgspersoner, og noen er plassert tidlig og skånet for uheldige opplevelser i hjemmet. Det som er felles for fosterbarn, er at de under en periode har levd under uheldige omsorgsforhold. Sammenlignet med andre barn, er derfor fosterbarn mer utsatt for problematisk utvikling fra starten av livet (Bufdir, 2016, s.18).

Utviklingen av utviklingsstøttende tilknytning mellom fosterbarn og fosterforeldre kan ikke ses som en isolert prosess som kun foregår hos barnet eller den voksne. Det må ses gjennom transaksjonsmodellen, hvor barnet påvirker omgivelsene, og omgivelsene påvirker barnet (Kvelling, 2015).

5.2 Fosterforeldre og deres tilnæringsmåter

Fosterforelderrollen er utfordrende, hvor det ikke er en enkel definisjon på gode fosterforeldre. Fosterbarn kan ha behov for ”mer enn god nok omsorg”, ettersom de skal etablere nye relasjoner etter brudd i omsorgsrelasjoner. Samtidig kan det innebære en reparasjon av omsorgssvikt barna har vært utsatt for (Bufdir, 2016, s. 26).

Dozier og medarbeidere (2001) undersøkte betydningen av fosterforeldrenes, hovedsakelig mors, egen tilknytning og spedbarns tilknytning i fosterhjems plasseringer. Forskningsteamet fant at fosterbarns tilknytning korresponderte med fostermors tilknytning. Der fostermor selv har trygg tilknytning er det høyere sannsynlighet for at fosterbarnet oppnår tilsvarende tilknytning (Dozier et al, 2001, s. 1474). Barna hadde vært utsatt for uheldige omsorgsbetingelser, men dersom plassert i løpet av det første halvannet leveåret klarte barnet å organisere tilknytningen rundt fostermors tilgjengelighet. Det var likevel ikke gitt at trygge fostermødre fikk trygge barn, hvor det også var forekomst av utrygge desorganiserte fosterbarn (Dozier et al., 2001, s. 1475). Det vil si at barna har uorganiserte strategier for å nærme seg omsorgspersonen (Kvello, 2015, s. 89). Dette kan komme av at plasseringen i seg selv oppleves desorganiserende, og kun ved tilstrekkelig omsorg fra mor utvikler barnet etter hvert trygg tilknytning (Dozier et al., 2001, s.1475). Kvello (2015, s. 101) påpeker også at det imidlertid ofte ses i biologiske relasjoner at trygge mødre får trygge barn, og utrygge mødre får utrygge barn, men at det ikke nødvendigvis er så svart-hvitt. Studien belyser noe av det samme innen fosterhjemsproblematikken, hvor det ikke nødvendigvis er gitt at trygge fostermødre får trygge fosterbarn (Dozier et al., 2001).

Dette er likevel viktige funn, som indikerer at fosterforeldrenes egen tilknytningshistorie ofte er av positiv betydning for fosterbarnets tilknytning (Dozier et al., 2001). Kvello (2015, s. 101) trekker frem at også utrygge mødre kan få trygge barn, hvor viktige egenskaper er å være sensitive i samspillet, være bevisst egen tilknytning for påvirkning på egen omsorgsutøvelse, samt evne til å lese barnets behov. Jeg anser dette som overførbart til egenskaper ved fosterforeldre. Der fosterbarnet ikke utviser behov for trøst, vil fosterforeldrene kunne tolke det som at barnet ikke har behovet, og dermed ikke reagere og møte barnets slik at nødvendig samspill for tilknytning oppstår (Bufdir, 2016). I Norge er det likevel slik at de som inntar rollen som fosterforeldre får opplæring og veiledning, slik at de ser barnets trygghetsbehov. Jacobsen og medarbeidere (2014, s. 52) fant også i sin studie av norske fosterbarn at få hadde desorganisert tilknytning. Der det likevel forekom, så de et skifte mot organiserte tilknytningsformer, som er trygg tilknytning, og ambivalent og unnvikende innenfor organisert utrygg tilknytning (Kvello, 2015, s. 89). Dette kan tyde på at norske fosterforeldre får god opplæring som fremmer endringsarbeid i tilknytningskvalitet.

Dette kan videre knyttes til indre arbeidsmodeller, som omhandler mentale representasjoner for strategi for reaksjon i situasjoner (Bowlby, 1988, 146). Barnet kan fra tidligere

omsorgsomgivelser ha indre arbeidsmodeller hvor det ikke er vandt til respons fra omsorgsperson på tilknytningsatferd. Dersom barnet har med seg denne indre arbeidsmodellen i en fosterhjemsplassing, vil det kunne utløse reaksjoner hos fosterforeldre som for barnet bekrefter den indre arbeidsmodellen. Sentral tankegang rundt indre arbeidsmodeller er at de vedvarer over tid ved stabile omsorgserfaringer, men at ved endret omsorgssituasjon, kan de endres (Bufdir, 2016, s. 21). Dermed er det viktig at fosterforeldre er klar over at barnet ikke alltid utviser sine reelle behov, slik at de kan forsøke å møte barnet der det egentlig er. Dette kommer jeg nærmere inn på i neste avsnitt om mentalisering. Samtidig kan fosterforeldrenes indre arbeidsmodeller ha noe å si for hvordan de reagerer og ivaretar barnet i ulike situasjoner. En vanlig årsak til brudd i fosterhjemsplassing er at barnet ikke svarer til omsorgen. Fosterforeldrene opplever ikke resultater av arbeidet de gjør, og dersom de ikke opplever forventet positiv utvikling for fosterbarnet kan det virke demotiverende (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 302). Det kan eksempelvis være avvisning fra barnet, hvor responsen er motsatt av det fosterforeldrene ønsker å oppnå.

Dermed er det viktig at fosterforeldre evner å sette seg inn i barnets behov. Her er begrepet ”mentalisering” sentralt, som er et viktig redskap for å vurdere, forstå og arbeide med samspill (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 74). Det handler om oppmerksomt nærvær, hvor en er bevisst både egne og andres følelser. Fosterforeldrene tolker barnets signaler, selv når det ikke utviser behov for trøst, og svarer barnet deretter. Dette kobler jeg til utviklingsstøttende tilknytning, hvor tilknytningen skjer i en transaksjonsmodell gjennom samspillet mellom barn og omsorgspersoner (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 70). Barnet har behov som må dekkes av omsorgspersoner for å oppnå trygge tilknytningsprosesser, men dersom omsorgspersoner ikke oppfatter dette vil kanskje ikke nødvendig samspill for tilknytning oppstå. Jeg tolker det slik at fosterforeldrene med god mentaliseringsevne kan formidle trygghet ved at barnet vet at behovene blir oppfattet og møtt, som gir barnet mulighet til trygg utvikling og utforskning. Likevel kjenner ikke fosterforeldre barnet i starten av plasseringen, og er ikke kjent med barnet i ulike situasjoner, slik at fosterforeldrene må bevisstgjøres dette.

Mentaliseringsevne kan også knyttes til hvordan Kvello (2015, s. 81) snakker om betydningen av foreldrenes sensitivitet, spesielt på utvikling av emosjonsregulering. Emosjonsregulering omhandler hvordan barnet håndterer egne og andres følelser. Dersom omsorgsperson er bevisst egne emosjoner, gir dette bedre forutsetninger for å hjelpe barnet med egen emosjonsregulering (Kvello, 2015, s. 81). Dette knytter jeg til risikofaktorer, som omhandler

forhold som øker sannsynlighet for utvikling av psykiske vansker, og beskyttelsesfaktorer som demper effekten av risikofaktorer (Kvello, 2015, s. 246). Fosterbarn står ovenfor risikofaktorer gjennom brudd i relasjoner og nye omsorgspersoner. Ved tilgjengelige omsorgspersoner som gir barnet positive emosjoner, er dette en beskyttelsesfaktorer som kan motvirke eventuell negativ utvikling. Jeg knytter dette til utvikling av trygg tilknytning, hvor omsorgspersoner som svarer til barnets emosjoner er en forutsetning for barnets utforskning av omverden, ettersom barnet vet det blir passet på ved skremmende situasjoner (Bowlby, 1988, s. 12).

5.2.1 Fosterforeldrenes sensitivitet

Forskning støtter også opp under viktigheten av sensitivitet. Gabler og medarbeidere (2014) undersøkte i Tyskland fosterbarns tilknytning og atferdsvansker i sammenheng med fosterforeldres stressnivå og sensitivitet. Jeg ser primært på tilknytningsdelen. Sammenlignet med tilsvarende forskning på lavrisikofamilier, viste fosterbarna i studien lavere tilknytningskvalitet i starten av plasseringen (Gabler et al., 2014, s. 491). Positiv korrelasjon mellom fosterforeldrenes sensitivitet og barnas tilknytningskvalitet blir likevel presentert. Som en del av sensitivitet, ble oppmerksomt nærvær vurdert viktig. Oppmerksomt nærvær handler om tilstedeværelse, og henger tett sammen med evne til å lese ”skjulte” behov (Kvello, 2015, s. 121). Når det angår stress, ble det også vurdert til å være predikerende for tilknytningen, hvor fosterforeldrene med lavere stressnivå hadde tryggere tilknyttede barn (Gabler et al., 2014). Kvello (2015, s. 81) legger også frem hvordan stress kan føre til mangelfull omsorg, hvor det kan gjøre at barnet ikke mottar nødvendig stimulering for utvikling av god selvregulering. Med grunnlag i teori og forskningen anser jeg fosterforeldres sensitivitet og bevissthet rundt dette som viktig faktor for trygge tilknytningsprosesser.

Det er heller ikke kun forhold ved fosterforeldrene som er avgjørende for tilknytningen. Likeså er forhold ved barnet, flyttingen, biologiske omsorgspersoner og barneverntjenesten avgjørende. Selv om barn har levd under ugunstige omsorgsbetingelser, betyr det ikke utelukkende at barnet ikke er tilknyttet biologiske omsorgspersoner. Dette kan gjøre det vanskelig for barnet å knytte seg til andre og akseptere situasjonen (Bunkholdt, 2017, s. 100). Kritikk av tilknytningsteori innebærer blant annet hvordan barnet selv er med på å skape sin tilværelse, hvor barnets atferd kan vekke omsorgskvaliteter hos fosterforeldrene (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 78). Eksempelvis der barn er avvisende eller aggressiv, slik som ved

unntvikennde tilknytning, kan det være vanskelig for fosterforeldrene å respondere adekvat på atferden.

Gjennom denne delen har jeg avdekket ulike forhold jeg anser som betydningsfulle forutsetninger ved fosterforeldre. For at det skal være oppnåelig med trygg tilknytning er det viktig at fosterforeldrene er bevisst sine måter å møte barnet på, og betydningen for barnet å bli møtt etter behov. Det er ikke nødvendigvis alltid like enkelt, og barneverntjenesten spiller videre en viktig rolle i å ruste fosterforeldrene i oppgaven de er satt til å gjøre.

5.3 Hvordan kan sosialarbeider og barneverntjeneste tilrettelegge for trygg tilknytning?

Når barneverntjenesten vurderer det nødvendig med omsorgsovertakelse for å sikre barnets beste, fattes vedtak om å gjennomføre plassering utenfor hjemmet (barnevernloven, 1992, §4-12). Ved omsorgsovertakelse, har barneverntjenesten etter barnevernloven §4-16 (1992) hyppig og helhetlig ansvar for å følge opp barnet, som innebærer oppfølging av utviklingen. Samtidig skal barneverntjenesten ha tilsyn med alle fosterhjemsplasserte barn, for å sikre at barnet får forsvarlig omsorg og at forutsetningene som ble satt til grunn for plasseringen følges (barnevernloven, 1992, §4-22).

I lovverket er det også inkorporert at de som skal formidle omsorg i fosterhjem på vegne av barneverntjenesten får nødvendig opplæring og veiledning (barnevernloven, 1992, §4-22). Dette vil si at i forbindelse med fosterhjemsplasseringer, er en sentral oppgave for barneverntjenesten å sikre at barna mottar omsorg som sikrer god utvikling. Det er ansett som avgjørende for å sikre utviklingsstøttende tilknytning at hvert fosterhjem får veiledning og oppfølging, både i fosterforelderrollen, men også med hensyn til hvert barns egenskaper og utfordringer (Bufdir, 2016). Mangel på veiledning kan føre til mislykkede plasseringer, og dermed utilsiktede flyttinger. Særlig i starten ser det ut til at veiledning er viktig for at barnet skal trygges i tilpasningen til sitt nye hjem (Backe-Hansen, Egelund & Havik, 2010).

Studier støtter opp under viktigheten av veiledning. Lieberman (2003) samlet data fra arbeid med foster- og adoptivfamilier med barn med tilknytningsvansker, for å se på fosterbarn-fosterforeldre-relasjonen. Forskningen konkluderer med fire utfordringer som kjennetegner slike relasjoner, hvor jeg anser disse som relevant når jeg diskuterer hvordan

barneverntjenesten kan hjelpe fosterforeldre med å fremme trygg tilknytning. Den første utfordringen handler om at foreldrene ikke opplever at barna tilknytter seg. Den andre handler om at fosterforeldrene mistolker barnets uttrykk til å forstå det slik at barnet ikke trenger trøst og omsorg. Den tredje omhandler fosterforeldrenes vansker med å møte barnets tilknytningsatferd i situasjoner hvor fosterforeldrene opplever atferden upassende, og heller møter barnet med disiplin enn med omsorg. Sist, fant hun at fosterforeldrene ikke var tilstrekkelig forberedt på å ta i mot barn som hadde opplevd brudd i omsorgsrelasjoner (Lieberman, 2003, s. 281). Av dette vil jeg hovedsakelig trekke ut hvordan fosterforeldrene møter fosterbarnets atferd og signal.

Lieberman (2003) foreslår at intervensjoner i fosterfamilier innebærer å gjøre fosterforeldrene mottakelige for barnets signaler, og responderer slik at barnet opplever dem forutsigbare og tilgjengelige. Barneverntjenesten må støtte fosterforeldrene til å svare med omsorg, selv om det tilsynelatende ikke ser ut til at det er det barnet trenger. Dette kan slik jeg ser det analyseres ut fra anerkjennelsesteorien. Anerkjennelsesteorien omhandler hvordan identitetsutvikling skjer gjennom anerkjennelse fra andre, hvor eksempelvis manglende opplevelse av kjærlighet kan påvirke trygget (Honneth, 2008). For fosterbarn som har levd under lite kjærlige omsorgsbetingelser, eller ikke har opplevd å blitt sett, kan det være viktig å ikke bli møtt slik i fosterhjem. Samtidig vil jeg problematisere dette ved at det kan være utfordrende for fosterforeldre å konsekvent møte barnet anerkjennende og kjærlig dersom barnet utviser atferd vanskelig å forholde seg til.

Dersom fosterforeldre har uheldig oppdragelsesstil, påpeker Lieberman (2003) dette som mulig årsak til at plasseringer ikke lykkes. Herunder at straff og sanksjoner benyttes istedenfor omsorg når fosterforeldrene opplever barnets atferd som uhensiktsmessig. Dette kan styrke barnets følelse av å være uønsket. Barnet opplever ikke å få anerkjennelse, verken for følelser eller av å være en del av familien, og kan speile seg i denne opplevelsen. Dette kan få negative konsekvenser for tilknytningen, hvor fosterforeldrene ikke oppleves som en trygg base. Trygg base innebærer at barnet trygt kan utforske, for så å komme tilbake til omsorgspersonene (Bowlby, 1988, s. 12). Samtidig kan det bidra til å opprettholde problematiske indre arbeidsmodeller barnet kan ha fra tidligere omsorgsbetingelser, hvor barnet inngår i relasjoner med skepsis eller avvisning (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 72). For å unngå uheldig tilnærming til barnet, anser jeg ulike foreldrestiler, som viktig veiledningstema til fosterforeldrene, med fokus på autoritær foreldrestil. Disse foreldrene

kjennetegnes med aksept og hensiktsmessig grensesetting (Baumrind, 2012, s. 36). Jeg anser det slik at gjennom aksept av barnets emosjoner og behov, samt god grensesetting, vil det kunne trygge barnet til å vite at det blir møtt og anerkjent. Likevel, som problematisert tidligere, kan det til tross for god veiledning være utfordrende for fosterforeldre å alltid møte barnet slik at det fremmer trygg tilknytning.

For å hjelpe fosterforeldrene til å bli en trygg base for fosterbarn, er COS mye brukt. COS har til hensikt å vise barnets mange og varierende behov, og veilede omsorgspersoner i å møte disse (Bufdir, 2016, s. 35). Kvello (2015, s. 113) hevder det er sentralt at fagpersoner, slik som sosialarbeidere i barneverntjenesten, kan anvende COS. Dette fordi det ikke alltid er tilstrekkelig med nye og positive relasjonserfaringer for barnet, og det er viktig å skille mellom tilknytningskvalitet og det at barnet tilpasser seg nye relasjoner ut fra belønning og sanksjoner på atferden. COS skal hjelpe omsorgsperson å gjennomskue barnets signal, som gjerne kan være misvisende sammenlignet med egentlige behov (Kvello, 2015, s. 110).

For sosialarbeider og omsorgspersoner kan det være vanskelig å avdekke ikke-utviste behov. Likevel ser en at dersom omsorgspersonen selv har trygg tilknytning, vil den ha enklere for å svare til behovene (Kvello, 2015, s. 118). Dette samsvarer med funnene tidligere presentert av Dozier og medarbeidere (2001), hvor trygge fostermødre i størst grad fikk trygt tilknyttede fosterbarn. Samtidig tilsa presenterte funn fra Gabler og medarbeidere (2014) at sensitivitet gjennom blant annet oppmerksomt nærvær var knyttet til trygg tilknytning hos barnet. Oppmerksomt nærvær igjen, er knyttet til evnen å sette seg inn i andres tanker og behov. Gabler og medarbeidere (2014) foreslår også i studien viktigheten av at fosterforeldre mottar adekvat veiledning og oppfølging, som går på å redusere stress, gi strategier og fremme sensitiv oppdragelse.

Til tross for at fosterforeldrene mottar god veiledning og oppfølging, kan samvær med biologiske foreldre være en kompliserende faktor. Dette kan sette arbeidet tilbake og problematisere utvikling av trygg tilknytning til nye omsorgspersoner (Stang & Baugerud, 2018, s. 19). Kenrick (2009, s. 10) fant at spedbarn med hyppig samvær ble mer klengete i ettertid, og at samvær generelt skapte forstyrrelser på grunn av regelmessig separasjon fra nye omsorgspersoner. Før det fattes beslutning om samvær der det er planlagt langsiktig plassering, må det foretas flere individuelle vurderinger for trygghet, omsorg og positiv utvikling (Haugli & Havik, 2010). Jeg tolker dette til at barneverntjenesten også må

tilrettelegge for gode samværsordninger og at eventuelt samvær må være en hjelp for barnet til å forstå flyttingen.

5.3.1 Rekruttering- og matchingarbeid

En annen viktig oppgave barneverntjenesten har, er rekruttering av fosterforeldre som innehar kvaliteter som øker sannsynlighet for vellykket plassering (Bunkholdt, 2017, s. 49). Kvello (2015, s. 114) uttrykker at det ikke er riktig å søke etter fosterhjem med en forestilling om vanlige barn som utgangspunkt, ettersom det ikke nødvendigvis er tilstrekkelig med normalt sensitive fosterforeldre for å endre utrygg tilknytning til trygg hos barn med store omsorgsbehov. I tillegg sier norsk lovverk at barnevernet hjelper barn som er utsatt for ugunstige omsorgssituasjoner, hvor det er bekymring for barnets utvikling (barnevernloven, 1992). Det er i hovedsak snakk om barn med former for utrygg tilknytning, slik som ved unnvikende, ambivalent og desorganisert tilknytningsstrategi. Disse barna kan ha ekstra behov fra omsorgsbetingelsene for å kunne oppnå trygg tilknytning, og dermed adekvat utvikling.

PRIDE er et opplærings-og oppfølgingskurs, som gjennom blant annet rollespill, diskusjoner og filmer gir et bilde av fosterforelderrollen (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 275). En viktig del av målsettingen er å formidle kunnskap og ferdigheter fosterforeldrene må inneha for mulighet til å forstå og møte fosterbarnas behov (Havik, Jakobsen & Moldestad, 2007). Dette anser jeg som forebyggende arbeid for å ruste fosterforeldrene gjennom bevisstgjøring og veiledning i det som er viktig for fosterbarnets oppnåelse av trygg tilknytning, og fosterforeldrene som en trygg base.

I en landsomdekkende studie av PRIDE var den generelle konklusjonen at tidligere deltakere er fornøyd med opplæringen, samt at temaene var relevante (Havik et al., 2007). To av temaene er blant annet hvordan å møte barnets behov for nærhet og tilknytning, samt hvordan oppdra barn (Havik et al., 2007). Dette er temaer jeg gjennomgående har ansett som viktige. Her vil jeg også trekke inn anerkjennelsesteori, særlig anerkjennelsens solidaritet som omhandler hvordan en selv får betydning i et fellesskap (Honneth, 2008, s. 131). Jeg kobler dette til at dersom barnet opplever fosterforeldrenes anerkjennelse gjennom å bli møtt med omsorg etter behov, og som del av familien, kan det fremme positive emosjoner for barnet og bidra til trygg tilknytning og god utvikling. Jacobsen og medarbeidere (2014, s. 47)

presenterer at majoriteten av norske fosterforeldre i studien hadde gjennomgått PRIDE-opplæring. Resultatene i studien omhandler at de fleste fosterbarna er trygt tilknyttet, samtidig som den viktigste konklusjonen er at det er mulig for fosterbarn å oppnå trygg tilknytning, og forbli trygt tilknyttet ved plassering i stabile og velfungerende hjem (Jacobsen et al., 2014, s. 54). Studien påpeker ikke selv en korrelasjon mellom PRIDE-opplæringen og tilknytningskvaliteten, men jeg ser det slik at opplæringen kan være av positiv og forebyggende karakter for trygge tilknytningsprosesser.

Etter rekrutteringsprosessen, foregår også en matchingprosess. Matchingprosessen omhandler at barneverntjenesten finner en fosterfamilie som passer det enkelte fosterbarnet i størst mulig grad, slik at plasseringen fungerer etter formålet (Bunkholdt, 2017, s. 71). Av punk 6 i Retningslinjer for fosterhjem (Barne- og familiedepartementet, 2004) fremgår det at barnets beste skal vektlegges ved valg av fosterhjem, samt at det må foretas individuell vurdering om fosterforeldrene har nødvendige forutsetninger for å ivareta det bestemte barns behov. Dette er alt fra egenart, plasseringsformål, kultur, språk og etnisitet (Forskrift om fosterhjem, 2003, §4). Det betyr at fosterforeldrene skal være rustet til å møte barnets omsorgsbehov, og ut fra det jeg tidligere har diskutert om viktigheten av mentaliseringsevne, anser jeg dette som sentral forutsetning for at fosterbarnet skal kunne oppleve fosterforeldre som en trygg base. Dermed er det viktig at barneverntjenesten er etterrettelig og har fokus på både rekruttering- og matchingprosessen for å tilrettelegge for trygge tilknytningsprosesser.

Jeg vil også poengtere at det ikke er gitt at trygg tilknytning oppstår. Mange forhold spiller inn, og til tross for tilsynelatende gode forutsetninger, er det ingen garanti. Indre arbeidsmodeller kan etablere atferd og forventninger til relasjoner som kan skape en såkalt ”blindflekk”, hvor barnet ikke evner å oppdage eller ha tillit til at det kan motta annen omsorg enn det er vandt til (Kvelling, 2015, s. 114). Dette kan en se når barnet er ved halvannet års alder, hvor de er mindre mottakelige for å nyttiggjøre seg god omsorg (Dozier et al., 2001, s. 1474). Jacobsen og medarbeidere (2014, s. 53) finner også at mange fosterbarn er trygt tilknyttet, noe som kan komme av tidlig plassering. Jeg tolker det slik at det ikke utelukkende oppstår trygg tilknytning uansett hvor gode forutsetninger det er fra fosterforeldre og barneverntjenesten, men mange forhold som innvirker på utfallet.

6. Oppsummering

Gjennom besvarelsen har jeg undersøkt problemstillingen ”Hvordan kan fosterforeldre fremme trygge tilknytningsprosesser for sine fosterbarn?”. Jeg har med dette utgangspunktet diskutert barns tilknytning, og hva som skal til fra fosterforeldrene og barneverntjenesten for å fremme trygge fosterhjemsrelasjoner gjennom et utviklings-, tilknytnings- og anerkjennelsesteoretisk perspektiv.

Det er mange forhold som virker inn på barnets tilknytning, også utover det jeg har problematisert. Det er forhold ved barnet selv, fosterfamilien, barneverntjenesten, samt forhold ved tidligere omsorgsbetingelser. Det er ikke slik at det entydig ligger på fosterforeldrene og barneverntjenesten, men jeg har likevel avdekket viktige forutsetninger hos fosterforeldre og barneverntjenesten for å fremme barnets tilknytning. Dette, gjennom en tilnærming der fosterforeldre er bevisst egne tilknytningserfaringer, samt nyttiggjør seg kunnskap om hvordan barnet utviser behov. Samtidig må barneverntjenestens fagkunnskap legges til grunn og være veiledende. Ikke alle er egnet til oppgaven som fosterforeldre, men gjennom grundig utvelgelsesprosess og plassering som skjer i samsvar med barnets behov, øker det sannsynligheten for trygge tilknytningsprosesser.

Tilknytningsprosesser skjer likevel gjennom et samspill i en transaksjonsmodell, hvor barnets rolle er sentral. Tilknytningskvaliteten er grunnlaget for videre utvikling, og er særlig predikerende for utvikling av psykiske vansker, samt barnets inngåelse i senere relasjoner. Målsetting kan være at gjennom fosterforeldrenes bevisstgjøring av tilknytningsprosesser og barneverntjenestens tilrettelegging, skal anerkjennelse og deltakelse i fellesskap gi barnet et positivt fremtidsperspektiv.

7. Litteraturliste

- Backe-Hansen, E., Egelund, T., Havik, T. (2010). *Barn og unge i fosterhjem- en kunnskapsstatus*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Barnekonvensjonen (2003). *FNs konvensjon om barnets rettigheter: Vedtatt av De Forente Nasjoner den 20. november 1989, ratifisert av Norge den 8. januar 1991: Revidert oversettelse mars 2003 med tilleggsprotokoller*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>
- Barne- og familiedepartementet (2004). *Retningslinjer for Fosterhjem (Q-1072B)*. Hentet fra <https://www.bufdir.no/bibliotek/RettsdataStartPage/Rettsdata/?grid=gRSz20Qz2D1072z20B>
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2016). *Metoder som kan styrke tilknytning mellom fosterbarn og fosterfamilie* (Bufdir-rapport nr. 01/ 2016). Hentet fra https://www.bufdir.no/global/nbbf/Fosterhjem/Metoder_som_kan_styrke_tilknytning_mellom_fosterbarn_og_fosterfamilie.pdf
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2018, 22. november). Barnevernsstatistikk. Hentet fra https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/
- Baumrind, D. (2012). Differentiating between Confrontive and Coercive Kinds of Parental Power-Assertive Disciplinary Practices. *Human Development*, 55(1), 35-51. DOI: 10.1159/000337962.
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base: Clinical Applications of Attachment Theory*. London: Routledge.
- Bunkholdt, V. (2017). *Fosterhjemsarbeid: Fra rekruttering til tilbakeføring* (4. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Bunkhold, V. & Kvaran, I. (2015). *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving* (6. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Dalland, O. & Trygstad, H. (2017). Kilder og kildekritikk. I O. Dalland [Red.], *Metode og oppgaveskriving* (6. utg., s. 149-164). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Dozier, M., Stovall, C., Albus, K. E. & Bates, B. (2001). Attachment for Infants in Foster Care: The Role of Caregiver State of Mind. *Child Development*, 72(5), 1467-1477. DOI: 10.1111/1467-8624.00360.

Fellesorganisasjonen (2015). Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere. Hentet fra <https://www.fo.no/getfile.php/1311735-1548957631/Dokumenter/Din%20profesjon/Brosjyrer/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument.pdf>

Forskrift om fosterhjem (2003). Forskrift om fosterhjem (FOR-2003-12-18-1659). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2003-12-18-1659>

Gabler, S., Bovenschen, I., Lang, K., Zimmermann, J., Nowacki, K., Kliwer, J. & Spangler, G. (2014). Foster children's attachment security and behavior problems in the first six months of placement: associations with foster parents' stress and sensitivity. *Attachment & Human Development*, 16(5), 479-498. DOI: 10.1080/14616734.2014.911757.

Gulbrandsen, L. M. (2017). Barn, oppvekst og utvikling. I L. M. Gulbrandsen (Red.), *Oppvekst og psykologisk utvikling; Innføring i psykologiske perspektiver* (2. utg., s. 15- 50). Oslo: Universitetsforlaget.

Halvorsen, K. (2002). *Forskningsmetode for helse- og sosialfag: En innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (2. utg.). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Halvorsen, T. (2018). Glimt fra tilknytningsteoriens historie. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 95, 50-69. DOI: 10.18261/issn.1891-1838-2018-01-05

- Haugli, T. & Havik, T. (2010) *Samvær i barnevernsaker: Psykologiske og juridiske vurderinger*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Havik, T., Jakobsen, R. & Moldestad, B. (2007). Stolt av PRIDE. En evaluering av PRIDE-grunnopplæring. *Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet* nr. 2. Hentet fra https://www.bufdir.no/Global/StoltavPride_evaluering.pdf
- Honneth, A. (2008). *Kamp om anerkjennelse: Om de sosiale konfliktenes moralske grammatikk* (L. Holm-Hansen, Overs.). Oslo: Pax.
- Høgskulen på Vestlandet (u.å.). Søk etter fagressursar. Hentet fra <https://www.hvl.no/bibliotek/sok-etter-fagressursar/?filters=Barnevernogsosialfag>
- Jacobsen, H., Ivarsson, T., Wentzel-Larsen, T., Smith, L. & Moe, V. (2014). Attachment security in young foster children: continuity from 2 to 3 years of age. *Attachment & Human Development*, 16(1), 42-57. DOI: 10.1080/14616734.2013.850102.
- Kenrick, J. (2009). Current planning. A retrospective study of the continuities and discontinuities of care, and their impact on the development of infants and young children placed for adoption by the Coram Concurrent Planning Project. *Adoption & Fostering*, 33(4), 5-18. Hentet fra <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/030857590903300403>
- Killén, K. (2009). *Sveket 1: Barn i risiko- og omsorgssviktsituasjoner* (4. utg.). Oslo: Kommuneforlaget.
- Kvello, Ø. (2012). Tidlig barnevernsinnsats med utgangspunkt i tilknytningsforskning. *Norges Barnevern*, 89, 116-134.
- Kvello, Ø. (2015). *Barn i risiko: Skadelige omsorgssituasjoner* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lieberman, A. F. (2003). The treatment of attachment disorder in infancy and early childhood: Reflections from clinical intervention with later- adopted foster care

children. *Attachment and Human Development*, 5(3), 279- 282. DOI:
10.1080/14616730310001596133.

NOU 2012: 5 (2012). *Bedre beskyttelse av barns utvikling*. Hentet fra
<https://www.regjeringen.no/contentassets/e212cdbe211d4e699983049c3070870e/no/pdfs/nou201220120005000dddpdfs.pdf>

Skjefstad, N. (2012). Brukermedvirkning sett i et anerkjennelsesteoretisk perspektiv. I A. G. Jenssen & I. M. Tronvoll (Red.), *Brukermedvirkning. Likeverd og anerkjennelse* (54-69). Oslo: Universitetsforlaget.

Smith, L. (2017). Tilknytning: teori og forskning. I L. M. Gulbrandsen (Red.), *Oppvekst og psykologisk utvikling; Innføring i psykologiske perspektiver* (2. utg., s.139- 178). Oslo: Universitetsforlaget.

Stang, E. G. & Baugerud, G-A. (2018). *Samvær etter omsorgsovertakelse: En barnefaglig og juridisk utredning* (OsloMet Rapport 2018 nr. 10). Oslo: OsloMet- Storbyuniversitetet.

Tetzchner, S. V. (2012). *Utviklingspsykologi* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Thomassen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis: Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal Akademisk.